Navas, Alina, i Chiara Sinatra. 2020. *La Italia de Juan Ramón Masoliver*. Col·lecció «Terra Iberica. Ricerca», vol. 10. Roma: Aracne Editrice, 299 p.

JORDI CERDÀ SUBIRACHS

Universitat Autònoma de Barcelona (Espanya)

<https://orcid.org/0000-0001-9798-1498>

doi: <https://dx.doi.org/10.7238/dd.voig.394360>

El fet que la figura de Joan Ramon Masoliver sigui la protagonista d'una monografia publicada a Itàlia és un motiu que ja desperta, *a priori*, interès i consideració. La personalitat de Masoliver exigeix la mirada exògena, necessària per a qui professava un exercici multicultural continuat i, especialment, una inclinació pel país on floreix el llimoner. També, és clar, cal una bona dosi de gosadia. Sense ser una figura preeminent en la creació ni en la crítica literàries canòniques, esdevé cabdal en el discurs historiogràfic cultural català, espanyol o europeu en la dimensió més interartística i transnacional, pròpies d'un intel·lectual que va assumir la pràctica avantguardista. Fet i fet, ¿com podem atribuir una italianitat genuïna a aquell qui a Itàlia va sojornar sovint en una colònia d'estrangers? ¿Com poder parlar de Masoliver des d'un específic context nacional italià sense esmentar Ezra Pound o Stefan George i fer un tomb vertiginós que sobrepassa qualsevol tradició concreta? Manejar la diversitat de tradicions, disciplines o contextos sempre exigents per on va transitar Masoliver —i en una època enverinada— no està a l'abast de tothom. La literatura acadèmica recent ha abordat, des de perspectives contigües, alguns dels temes tractats en aquest volum: a la Universitat de Barcelona, Míriam Gázquez Cano va defensar el 2018 la tesi «La continuidad cosmopolita. J. R. Masoliver y la cultura de postguerra en Barcelona», treball que tenen present les autores d'aquesta monografia, i, a la Universidad de Granada, Andrea Blarzino va defensar el 2015 «El hispanismo italiano y la poesia española del primer tercio del siglo xx». Felicitem, doncs, per endavant les dues autores que signen aquest volum, Alina Navas i Chiara Sinatra, perquè han sabut descriure a grans trets els camps que van vincular Masoliver a la cultura italiana en un temps concret.

El volum es divideix en dues grans parts: «Entre Italia y España: Juan Ramón Masoliver», signada per Navas, i «Raccontare l'Italia. Los itinerarios lingüísticos y literarios de Juan Ramón Masoliver», signada per Sinatra. Tot i que és inevitable generalitzar a l'hora de reconstruir el context en què es va moure Masoliver abans de la Guerra Civil i que el va anar aproximant al coneixement de la cultura italiana, no ens podem estalviar un retret a la primera part del llibre pel desconeixement asimètric de les cultures que entren en joc. La desconexença de la cultura catalana és molt manifesta. Descriure Eugeni d'Ors com a «tardonoucentista» (¿qui deu ser el noucentista primicer?) o considerar el Noucentisme «fracasado» (¿respecte a què?) es van sumant a altres imprecisions, singularment pel que fa a la descura en els noms o en les transcripcions d'escrits en català —«Juan Sebastià Sánchez» (p. 39), «[Joan] Mirò» (p. 47) o «Ramó d'Abadal» (p. 83)—, que s'haurien d'haver resolt amb una revisió més rigorosa per part de l'editorial. Però també es troba a faltar un punt de partida sòlid sobre el discurs que ha construït la catalanística sobre les avantguardes i, en especial, sobre el paper que ha atorgat a Joan Ramon Masoliver. En aquest sentit, destaco, per exemple, les diverses aproximacions que Joaquim Molas va anar elaborant sobre les avantguardes a Catalunya —i en especial sobre el surrealisme. En les més rellevants, Molas va dedicar sempre un espai a Masoliver, personatge a qui va poder tractar personalment i de qui va aconseguir informació de primera mà que hauria estat valuosa per a aquest treball. El tractament del futurisme com a focus d'irradiació d'italianitat, per exemple, no acaba de convèncer per diverses raons. En primer lloc, prioritzar la relació entre dues tradicions nacionals pot resultar equívoc en un moviment que es volia transnacional. D'altra banda, les expressions futuristes que, en teoria, connectarien Catalunya i Itàlia sovint van tenir una mediació sud-americana (uruguaiana, en concret) o, és clar, parisenca. En una monografia com la que tractem sobre les relacions entre Itàlia, Catalunya i Espanya a partir de Masoliver, tal vegada hauria estat pertinent apuntar la *querelle* sobre l'origen del mot “futurisme”. No tant per atribuir-ne o no a Gabriel Alomar l'autoria com per entendre el futurisme en un context peninsular ibèric en què el regeneracionisme prenia noves formes d'acció i d'expressió. I, en aquest àmbit eminentment polititzat de l'art —i de l'avantguarda, la de debò—, també arribaríem al jove Masoliver. Des

de la perspectiva de la catalanística, sembla insòlit que, en la descripció dels antecedents de Masoliver abans de la Guerra Civil, no es doni pes a la seva eminència com a teòric dels surrealisme i, per contra, s'incideixi, a vegades de manera forçada, en la interposició del futurisme i, per tant, en una automàtica identificació entre Itàlia i futurisme que no sempre és infal·lible. Masoliver té un lloc reservat en la història de l'avantguarda per haver confegit el número del *Butlletí de l'Agrupació Escolar de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya*, tal vegada una de les aportacions teòriques més importants i originals que es van fer des de la península Ibèrica al moviment surrealista. Tot això es tracta només de manera molt sintètica i apressada a les pàgines 49 i 50.

La segona part del volum, «Raccontare l'Italia», a càrrec de Chiara Sinatra, està molt més centrada en l'anàlisi de l'activitat de Masoliver al país transalpí i, concretament, en el seu activisme polític. Aquest és, sens dubte, un dels aspectes més conflictius del personatge. Ja a la presentació del volum se'l titlla de «facista convencido» (p. 11) i s'explica que, d'aquesta aproximació a Itàlia, la seducció pel feixisme n'és un element fonamental, també per la seva modernitat. Respecte a la relació entre avantguarda hispànica i falangisme, la bibliografia és important i coneguda. Com també ho és l'impacte que el règim mussolinià va tenir entre l'opinió més granada de la intel·lectualitat catalana, de J. V. Foix a Carles Riba. Tal vegada una de les singularitats de Masoliver és que la seva activitat d'agitació i propaganda al servei del feixisme combinava la militància en el *fascio* més revolucionari i la professió de fe carlina, tradicionalista. En efecte, prou es va ocupar el franquisme de passar el ribot a les arestes i naturalitzar les contradiccions més flagrants per mantenir l'ordre i el control a qualsevol preu. Però, en el cas de Masoliver, no es tracta d'una actitud merament oportunista i conjuntural, sinó que és reveladora d'una complexitat essencial. La revolució nacional implicava restaurar les grandeses imperials d'antany en la modernitat més estricta o incorporar l'anarcosindicalisme a la causa nacionalista. Com es recorda en algun moment de la monografia, la influència que va tenir la mare, catòlica fervent, sobre Masoliver podria dilucidar alguns aspectes de la seva personalitat, esclarir, potser, unes ombres edípiques que sempre l'acompanyaren i que explicarien la fixació d'algunes posicions signades, precisament, amb el cognom de la

mare, Martínez de Oria. En qualsevol cas, les categories morals i, és clar, estètiques, del feixisme i del carlisme no són fàcils de conjuminar, com tampoc ho és aquesta italianitat, marcadament política, de què Masoliver va fer de propalador.

Destacaria, per damunt de tota la monografia, els apartats en què es valoren i s'analitzen les traduccions i els paratextos en què Masoliver va donar a conèixer a Itàlia els grans noms de la poesia espanyola del moment, aquell —en part— surrealisme poètic espanyol tan distintiu. Són excel·lents, per exemple, les pàgines 145–148, dedicades a examinar la versió de Masoliver a l'italià de Jorge Guillén. Sinatra posa en relleu l'extrema intuïció poètica i destresa lingüística d'un traductor que, en una llengua d'arribada que no és la seva, sobresurt per un resultat potser no gaire fidel però sí amb unes solucions audaces que competeixen en qualitat amb l'original. És un traductor, en definitiva, que reclama autoritat.

Aquest personatge amb una «sorprenent absència d'obra pròpia», com van assenyalar els seus biògrafs, Sònia Hernández i Àngel Luis Acín, és analitzat en aquesta segona part de la monografia bàsicament a partir de textos de la seva autoria, «Crónicas italianas» (p. 149–194), testimonis fidedignes d'un estil, d'un pensament i, també, d'un context marcat majoritàriament per conflictes bèl·lics a Espanya o a Itàlia.

Crida l'atenció la traducció del *pasticciaccio* de C. E. Gadda, reflex de l'especial gust de Masoliver pel *zafarrancho* de llengües i de cultures. Una de les perles d'*Entregas de Poesía*, la revista que va dirigir amb F. Gutiérrez, és la seva antologia de «Poesías en lenguas extranjeras de autores españoles». Com si, en plena restauració dels valors garcilacistes i imperials, se'n volgués donar el contrapunt amb estils transgressors i transculturals del mateix Renaixement, com ara l'ensalada, una barreja sensacional de llengües i de registres. Així, els versos de Gadda «Candelora candelera / De l'inverno semo fora» són traduïts en un pastitx d'espanyol i català: «Cuando la Candelora plora, / El invierno es fora» (p. 254).

Masoliver, durant la postguerra espanyola i europea, tampoc deixa de tenir contactes amb Itàlia ni d'exercir autoritat en la política cultural barcelonina i europea. El seu paper sembla clau en l'Instituto de Cultura Hispánica i en la campanya per situar l'art espanyol modern, el que es feia dins del règim dictatorial, en el món. També se li ha d'atribuir el mèrit

de portar l'art modern internacional a Barcelona, eludint el bloqueig o el suposat buit que feien les potències occidentals al règim franquista. A la Bienal Hispanoamericana de Arte, celebrada a Barcelona el 1955, es va organitzar una exposició de pintura italiana contemporània. S'hi van veure mostres dels futuristes, de Modigliani, de la pintura metafísica o de les noves expressions pictòriques de la postguerra. Masoliver figura com a secretari del comitè d'acollida. També seria el comissari delegat de l'Estat franquista, que va organitzar la representació oficial espanyola (encapçalada per Antoni Tàpies) a la biennial de São Paulo del 1953, dirigida per un italobrasiler, Francisco Matarazzo. Els contactes estrangers, segurament molts fets a Itàlia, i la fidelitat al règim franquista el van convertir en un agent imprescindible en la internacionalització de l'art espanyol en aquells anys de la Guerra Freda. Les autores no han rastrejat tots els articles que va escriure Masoliver en la seva dilatada vida de crític a *La Vanguardia* o a *Destino* sobre Itàlia o els autors italians. Tampoc l'activitat del nostre autor al capdavant d'una de les revistes literàries més interessants del franquisme tardà i de la Transició: *Camp de l'Arpa*. Són altres recorreguts i contextos que les hagués allunyat d'aquella Itàlia que Masoliver va construir abans i just després de la Guerra Civil.

Aquesta monografia de Navas i Sinatra coincideix amb la publicació a Espanya de dues obres de i sobre Vittoria Guerrini, més coneguda amb el nom de ploma de Cristina Campo. Ens trobem al mateix temps amb la ponderació de dos autors sense (gairebé) obra pròpia, que destaquen per la seva antimodernitat tan moderna i alhora exemplar. Eren tots dos catòlics retrògrads, amb gustos concomitants per Pound, George, els hermètics o Guillén. Italianista, ell, i hispanista, ella, crec que no van arribar a coincidir ni tampoc eren exactament de la mateixa generació. Tanmateix, tant a Itàlia com a Espanya s'ha sentit la necessitat de completar un relat de modernitat que, sense aquestes veus que afegeixen complexitat i dissonàncies, no seria complet.

This work is subject to a [Creative Commons Attribution 4.0 International Public License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).